

Andok Mónika

A bulvár mint kód

A *bulvár* igazi tartalma az a mód, ahogy értelmezi és megformálja a világot. Kétségtelen, hogy a 21. században ez a világ és a lét megértésének egyik bevett formája, bár azt semmiképpen nem állíthatjuk, hogy a legsikeresebb. Hogy miként jutott el idáig a bulvár történelmi és társadalmi szempontból, arra keresem a választ tanulmányomban.

1. Történet: más idők – más kódok

Témánk esetében a történelmi kitekintést azért tartom megkerülhetetlennek, mert a bulvár rendkívül szoros kapcsolatban áll a modern tömegtársadalmak életfeltételeivel. Ezzel kapcsolatban két dolgot állíthatunk biztosan, az egyik, hogy korábban is létezett. A „korábban” alatt azt értve, hogy mióta a magyar nyelvű könyv-, pontosabban kalendáriumkiadás megkezdődött. Már az 1670-es években megjelent kalendáriumokban is olvashatunk földrengésekről, tűzvészekről, szörnyű bűncselekményekről (Andok 2005). Ám – és ez lesz a második dolog, amit állítok – más társadalmi kontextusba ágyazottan jelentek meg ezek a bulvárhírek, s emiatt más kód alapján értelmezték őket, következésképpen mást jelentettek az olvasóközönség számára. A 19. század végéig egy nem szekularizált társadalom, egy nem szekularizált olvasóközönség létezett, amelynek a világertelmezésébe alapvetően beletartozott a morális aspektus. Tehát ilyen értelmezési keretben olvasták a bulvártematikájú írásokat is. Sőt nemcsak ilyen kóddal olvasták, de ilyennel is hozták létre. A megfogalmazás, prezentálás módjában is benne volt a morális ítélet szükségessége, annak megkerülhetetlen volta. Nézzünk erre két példát a Magyar Hírmondó 1784-es, illetve 1787-es számaiból! (Közli: Andok 2008.)

„A történetírásokban, a mi részünkről, akik azokat olvassuk, az esetek azért vagynak feljegyezve, hogy ami jó és szép benne, azt kövessük, ami pedig gonosz, attól irtózva távozzunk. Azoknak részünkről pedig, akikről írnak, azért írnak, hogy a jó dicső jutalmát vegye nemes cselekedetének még a később nyomnál is, a gonosz pedig méltó gyalázzal büntetődjék.” (Magyar Hírmondó 1784. január 17.)

„A nem ember

Írtózik a pennánk, de kötelessége, hogy mind a kedves, mind a kedvetlen dolgokat megírja. Itt Posenban ma vala egy irtóztató tragédia, a theátrum volt egy álláson

a Sz. Mihály piacán, és a fő aktorok egy asszony és két hóhérinas valának. Ez az asszony apját, anyját és ártatlan fiacskáját méreggel elvesztvén és utoljára férjét is megfojtván, arra ítéltetett, hogy három nap egymás után 50, 50 pálcát vágván fenekére, ha megél utána, az alsó tömlőcben vason, száraz kenyéren és vizen haláláig raboskodjék. *Kikérem kedves olvasómtól, hogy minekutána elolvasták ezen emberi természet ellen való hallatlan cselekedeteket, azon igyekezzenek, hogy róla többé meg ne emlékezzenek. Mert ennek iszonyúsága a csendes, annyival inkább a gyenge asszonyi érzékenységeknek könnyen ártalmat szülhetne.* N. B. a legelső aktor vala ezen asszonynak a szeretője, ki az asszony férjének halálában részes lévén, az asszony előtt 50 pálcát szenvedé. ¹” (Kiemelés A. M.)

Nézzük meg, a mai társadalmi keretben a szekularizált kódokkal élő bulvármédia miként tálal egy hasonló történetet!

„Hűtőben tárolta gyermekeit az alkoholbeteg asszony

Az amstetteni rém botránya után (sic!) újabb horrorház *titkára derült fény*, ezúttal a németországi Wendenben. ... A bíróság első fokon tizenöt évre ítélte, de ügyvédje *további orvosi vizsgálatokat követel.*” (Bors 2008. 11. 12. P.: 16.)

Míg a 18. századi szöveg esetében a tett szörnyűségén és a büntetés méltó voltán a hangsúly, addig a kortárs szövegben a titokgyártáson (mely a bulvármédia oly kedvelt sajátossága) és a bűnös esetleges mentális problémáin. Ez utóbbi elemhez szorosan kapcsolódik, hogy a 20. század végétől kezdve folyamatosan problematizálódott a bűn fogalma a médiadiskurzusban, a médiaprezentációban. (Andok 2008)

Mindezzel együtt azt is állítottam, hogy a bulvár előretörése kapcsolatban van a modern tömegtársadalmak életfeltételeivel. Értve ezen, hogy az első igazi bulvárlapok a 19–20. század fordulóján jelentek meg. Nagyon árulkodó ez a dátum!

Létrejönnek a nagyvárosok, a nagyvárosi lét, a nagyvárosi tömegközlekedés. Buzinkay Géza írja: „A tömeg mint célpont jelen volt. A főváros fő útvonalain egy évtized alatt megnégyszereződött a közlekedési eszközök utasainak száma: 1896-ban már összesen 71,1 millió utas közlekedett – ami megközelítette a napi 200.000 főt. Számukra készíteni lapot: Ez a nagyváros új kihívása.” (Buzinkay, 1997, 83.) Megjelent a tömegolvasó, akinek egy helyijárat-utazásnyi idő állt rendelkezésére egy lap *végigfutására*. Valószínűleg ehhez igazodhatott a lap *tabloid* mérete is.

Ebben az időben – a 19. század végén – megnő az írni-olvasni tudás aránya, éppen a városokba áramló egykori vidéki lakosság körében. Városi, de nem polgári származású lakosság számára, az ő kulturális kódjaik alapján a bulvár lesz elérhető, otthonos. A bulvár mutatja meg a világot úgy, ahogy azt a régi közösségében megszokta, megtanulta. Csak itt nem a szomszédék Mancikájáról pletykálnak a kispadon, hanem Blaha Lujzáról a körfolyosón.

¹ Magyar Hírmondó 1787. aug. 7. (Kókay szerk. 1981, 196.)

2. Szignifikáció: más kultúra – más kód

Mindannyian társadalmi lények vagyunk, de nem egyformán, nem egyforma módon. Társadalmi háttérünk, mentális adottságaink, később pedig társadalmi pozícióink erősebben befolyásol minket, mint azt az identitásválasztás képviselői láttatják vagy hinni vélik. „... statisztikailag nézve nem mindenkinek ugyanaz az esélye arra, hogy kedvelje például a klasszikus zenét” (Gripsrud 2007, 66). Vagyis kultúránk nem minden aspektusában közös. A kultúra azonos kódokra épülő közösség. A kódok ismerete egy tudásforma (de nem személyes tudás, hanem interszubjektív), mely biztosítja számunkra az otthonosság érzését egy kultúrában, egy közösségben.

A kommunikációelmélet oldaláról a kódok szignifikációs rendszerek. Azt a módot adják meg, hogy egy közösség számára egy érzékszervileg felfogható modalitás valamely változása a kommunikáció szignifikánsává, a valóság egy darabja pedig szignifikátummá lehet (Horányi 1999, 69). Ez alapján azt mondhatjuk, hogy jelölési rendszerként és nem szabályrendszerként határoztuk meg a kódot. S itt a jelölési rendszert kell aláhúzni. (Andok 2007.) A bulvár-, illetve a szeriöz-újságírás más-más jelölési rendszer, más-más kulturális kód. Máshogy értelmezi a világot az egyik, máshogy a másik. Mint kulturális kódok szabályozzák már a hírré válás folyamatát is, az elvárasi horizontot. Mi mindenben különböznek:

	Bulvárújságírás	Szeriöz-újságírás
Szerkesztőségi háttér, újságírói végzettség, újságírói szocializáció	Kevesebb a magasan kvalifikált újságíró, kevésbé hierarchizált a szerkesztőség.	Több magasan képzett újságíró, hierarchizáltabb szerkesztőség.
Tematikus szelekció	3S – John Ryan alapján: skandalum, szexualitás és a sport	Politika, gazdaság, kultúra, a tágabb közélet színterei
Prezentálási mód: vizuális és verbális (stílus)	Személyes, egyszerű hangvétel. Sok helyesírási, nyelvhelyességi hiba. Attraktív külső megjelenés. A szemnek szóló fogyasztás. Inverz szövegmegjelenítés.	A tónus hivatalos, komoly, személytelen. Kevésbé látványos layout.
Szerkesztői cél/hatás	Érzelmekre hat, szórakoztat, drámai hatás jellemzi.	Értelemre kíván hatni, egyfajta döntés-előkészítő szerepet vállal a sajtó, a felelős állampolgárok életében. Komolyan veszi az emberi problémákat, és méltóságteljesen közelít az emberi léthez.

Olvasási mód	Az olvasók élményfogyasztók, szórakoztatást várnak: nevetést vagy sírást. Elaboráció valószínűsége: nem az üzenetről, inkább a felvetett témáról gondolkodnak. Gondolkodás nélküli reagálás: a címben szereplő hívószó egy forgatókönyvet mozgósít az olvasás során.	Az olvasók hisznek abban, hogy létezik objektivitás, objektív igazság. Nem szórakoztatást, hanem komolyságot várnak. Elaboráció valószínűsége: nem csak a témáról, inkább az üzenetről gondolkodnak. Távolságtartó, analitikus.
Olvasó	Kevésbé képzett, Nem él a hermeneutikai önreflexió, tudatos értelmezési folyamat lehetőségével. Kevésbé fejlett nyelvhasználat jellemzi.	Képzett. Hermeneutikai önreflexió jellemzi. Fejlett nyelvhasználat jellemzi.
Kulturális kontextus	Populáris kultúrába ágyazottan jelenik meg.	A magaskultúrába ágyazottan jelenik meg.

3. Átjárhatóság

A két megjelenítési mód nem zárja ki egymást, sőt átjárhatóság van közöttük. De az átjárhatóság csak egyirányú. A nagyobb műveltségű emberek nyitottak a populáris kultúra befogadására. Az alacsonyabb műveltségűek számára nem áll rendelkezése sem a fogalmi készlet sem a kódrendszer.

Három dolog áll ennek háttérben:

a) Az a fajta *hétköznapi öröm és érzelmegazdagság* (Eco), mely a populáris kultúrát jellemzi, az számukra is szórakoztató. De itt is jelen van az önreflexió, vagyis képesek a népszerű kultúra területén szerzett élmények leírására és kiértékelésére.

b) Megvan hozzá a *kulturális tudás*. Ugyanis a populáris kultúra kódjai nem különösebben bonyolultak. A kulturális tőke – nyilvánvaló előny. Az ízlés általánosabb kognitív képességekkel is kapcsolatban áll.

Analógiaként a szociolingvisztikából oly jól ismert Basil Bernstein korlátozott kód – kidolgozott kód párosát említhetném, ahol a kidolgozott kód birtokosai értik a korlátozott kódot is. De fordítva ez nem igaz.

c) Mivel a legtöbb szöveg poliszemantikus, ezért élhetnek a *domináns* olvasat – ellenzéki olvasat játékkal. Bár Stuart Hall² ezt eredetileg a magas kultúra domináns

² Eredeti mű: Hall, Stuart: Encoding and Decoding in Television Discourse. 1973. Később: uó: Encoding/Decoding 1980. Hall (ed.): Culture, Media, Language. London: Hutchinson, pp.128–138.

olvasata és az azt kétségbevonó szubkultúra ellenzéki olvasatára dolgozta ki, úgy vélem, minden további nélkül alkalmazható populáris kultúrabeli domináns olvasat és magas kulturális ellenzéki olvasat diszpozícióra. Ez esetben a magas kultúra kódjai alapján többnyire paródiát fogunk olvasni – ami szórakoztató.

Nem jellemző viszont a nyitottság vagy az átjárhatóság a bulvár felől a szerző-újságírás és ezen keresztül viláértelmezés felé. Míg a magasabb kulturális tudás ajtót nyit a magas és a populáris kultúra felé, „...másoknak viszont meg kell elégedniük egyetlen ajtóval, vagyis csak a populáris kultúrával. Nekik többnyire a megfelelő nyelv sem áll rendelkezésükre, hogy élményeiket kifejezésre juttassák. És bár természetesen jól meg lehet lenni e nyelv nélkül, aligha állíthatnánk, hogy ez előnyt jelentene.” (Gripsrud, 2007, 94.)

A kultúrakutatás mai álláspontja szerint szerencsésebb, ha nem társítunk értékítéleteket a kultúra különböző szeleteihez, csupán leíró módon viszonyulunk hozzájuk. Az egyik ilyen, a másik meg amolyan. Hogy számomra miért jobb mégis a magasabb kulturális tájékozottság és tudás, azzal kapcsolatban hadd idézzem Michel Foucault-ot:

„A tudás lelki kaland és lelki átváltozás. Az, aki tud, nem egyszerűen abban különbözik attól, aki nem tud, hogy ő ismer bizonyos dolgokat, hanem hogy ez az ember már nem ugyanaz. Más szavakkal kifejezve: a tudás az, amely magát a szubjektivitást változtatja meg annál, aki tud.” (Foucault idézi Gripsrud, 2007, 142.)

Felhasznált szakirodalom

- Andok Mónika 2005. A bulvár-tabloid hírek a magyar sajtóban 1780-tól. In: Ivaskó Livia (szerk.): *Érthető kommunikáció*. Szegedi Tudományegyetem Médiatudományi Tanszék, Szeged. 4–14.
- Andok Mónika 2007. Kódok a konvencionalitás és a kulturalitás erőterében. In: *Tanulmányok a kommunikációkutatás köréből*. (Szerk.: H. Varga Gyula) Líceum Kiadó, Eger. 146–151.
- Andok Mónika 2008. A hír mint szövegtípus történeti kialakulása. In: *Szöveg, szövegtípus, nyelvtan. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához*. (Szerk. Tátrai Szilárd, Tolcsvai Nagy Gábor) Tinta Könyvkiadó, Budapest. 113–126.
- Buzinkay Géza 1997. Bulvárlapok a pesti utcán. *Budapesti Negyed*, 1997 nyár-ősz. 31–44.
- Fiske, John 1989. *Understanding Popular Culture*. Boston: Unwin Hyman.
- Gripsrud, Jostein 2007. *Médiakultúra, médiatársadalom*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Horányi Özséb 1999. A személyközi kommunikációról. In: Béres István – Horányi Özséb: *Társadalmi kommunikáció*. Osiris Kiadó, Budapest. 57–86.
- Síklaki István 1997. A főcímek demagógiája. In: *Jel-kép* 2. sz. 97–112.

Internetes szakirodalom

- Biressi, Anita – Nann, Heather: The Tabloid Culture. <http://www.roehampton.openrepository.com/roehampton/bitstream/10142/19176/1/02-biressi-text1.pdf>
- Glynn, Kevin Tabloid Television. <http://www.museum.tv/archives/etv/T/htmlT/tabloidtelev/tabloidtelev.htm>
- Does tabloid journalism evaluate the art of storytelling at the expense of the public role of journalism? <http://shwet.wordpress.com/2007/06/01/does-tabloid-journalism-evaluate-the-art-of-storytelling-at-the-expense-of-the-public-role-of-journalism/> (letöltés: 2008. 10. 25.)